

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שליח ציבור מתי מוציא הרבים ידי חובתם

(ל"ג ב') משנה: כשם ששליח ציבור חייב (להתפלל בעצמו), כך כל יחיד ויחיד (הבקי) חייב. רבן גמליאל אומר: שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן (בין בקי בין שאינו בקי).

(ל"ד ב') תניא: אמרו לו לרבן גמליאל: לדברך למה ציבור מתפללין (בלחש)? אמר להם: כדי להסדיר (שיסדר) שליח ציבור תפילתו. אמר להם רבן גמליאל: לדבריכם, למה שליח ציבור יורד לפני התיבה? אמרו לו: כדי להוציא את שאינו בקי. אמר להם: כשם שמוציא את שאינו בקי, כך מוציא את הבקי.¹

(ל"ה א') אמר רבי חנה ציפוראה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן גמליאל בברכות (שבתפילת מוסף) של ראש השנה ושל יום הכפורים (של יובל).

מאי שנא הני (משאר תפילות השנה)? (ומסיק) משום דאוושי.²

אמר רבי אלעזר: לעולם יסדיר (יסדר) אדם תפלתו, ואחר כך יתפלל.

אמר רבי אבא: מסתברא מילתיה דרבי אלעזר בברכות (בתפילות) של ראש השנה ושל יום הכפורים ושל פרקים (מועדים). אבל דכל השנה לא (ששגורה התפילה בפיו).

(ומקשה) איני?! והא רב יהודה מסדר צלותיה (אף בשאר השנה) ומצלי!

(ומתרץ) שאני רב יהודה, כיוון דמתלתין יומין לתלתין יומין הוה מצלי (שהיה מחזר תלמודו כל שלושים יום), כפרקים דמי.

כי אתא רבין (לבבל) אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי שמעון חסידא: לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות. מאי טעמא? משום דאניסי.³ אבל (הנמצאים) בעיר, לא (משום דלא אניסי, ויכולין להסדיר תפילתן⁴).

שיטות הראשונים

רבן גמליאל אומר ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן. פסקו הראשונים הלכה כרבן גמליאל בראש השנה וביום הכיפורים. וכתבו רבינו ירוחם ור"ן, דהיינו ביוה"כ של יובל, שיש בו ט' ברכות כראש השנה, דאמרינן ביה מלכיות, זכרונות, ושופרות. וכן פסק הרמב"ם.⁵

¹ ביאר ריטב"א דלכולי עלמא מוציא את שאינו בקי בציבור (אבל לא ביחיד, שכל אחד יש לו לשון בפיו, כדלעיל), דבציבור חשיב צירוף כאילו הוא מוציא בפיו. ומהאי טעמא פטר רבן גמליאל אף בבקי, על ידי צירוף שכולם כאיש אחד. ורבנן סברי דכיון דידע, חייב הוא לשון בפיו, ולא מהני ליה צירוף מדרבנן.

² בגירסא אצלנו כתוב דאוושי ברכות. והגר"א מחק את המלה "ברכות". ור' להלן.

³ בדפוס וילנא נוסף 'במלאכה', אבל אינו נמצא בראשונים ובכת"י. ר' דק"ס.

⁴ מדברי רש"י משמע שבעיר אין שליח ציבור פוטר הבקי אפילו בבית כנסת. ור' להלן.

⁵ מקורות: רי"ף (יב א דפיו). רמב"ם (הל' תפילה ח, י). רא"ש (סי' יד). רמב"ן (דרשתו לר"ה, ד"ה כשם). ר"ן (יב א, ד"ה הלכה). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב ו, ח"א).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הלכה כרבן גמליאל בברכות מוסף של ראש השנה: כתב רי"ף גיאת בשם גאונים רבים, שנהגו בשתי ישיבות ובכולה בכל שמתפללין הצבור שבע, ושלח צבור יורד ואומר תשע⁷ ומוציא את הכל ידי חובתן. והסכים הרמב"ן לדבריהם.⁸ ורי"ף גיאת העיד שקיבל מחכמים גדולים ובעלי הוראה, הלכה למעשה, שאין מתפללין שבע כלל אלא תשע. והסכים הרא"ש לדבריו.⁹ וכן פסק השו"ע.¹⁰

משום דאושי: הערוך, והגהות מיימוניות בשם תוספות, פירשו לשון השמעת קול. והטעם, משום דאין רגילין בהם, לכן מרימים קולם. ורש"י פירש לשון ריבוי, שהרי יש כאן תשע, וארוכות ומטעות, דאין הכל בקיאים בהן. וכן פירשו רי"ף ורמב"ם. והשו"ע פסק כערוך.¹¹

לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות: כתב רי"ף, ועם שבשדות דאניסי ולא מצו למיתי לבי כנישתא בראש השנה וביוה"כ, שליח ציבור נמי מוציאן ידי חובתן. אבל דעיר, אין שליח ציבור מוציאן ידי חובתן, עד דאתו לבי כנישתא ושמעי משליחא דצבורא מתחילה ועד סוף. וכתב רמב"ן שכך פירשו כל הגאונים, ושמדברי רש"י משמע שמפרש שבעיר אין שליח ציבור פוטר הבקי אפילו בבית כנסת. והרמב"ם השמיט דין עם שבשדות.¹² וכן השמיטו השו"ע.¹³ יחיד שלא הזכיר של ראש חודש ורוצה שש"ץ יוציא: כתב הרא"ש, מכאן פסקו בהלכות גדולות¹⁴ דיחיד שלא הזכיר של ראש חודש, או כל דבר שצריך לחזור ולהתפלל, יכוין דעתו וישמע מפי שליח ציבור כל שמונה עשרה הברכות מראש ועד סוף, ויוצא ידי חובתו.¹⁵ וכן כתב בשאלות.¹⁶ וכן פסק השו"ע.¹⁶

⁶ ג' ראשונות וג' אחרונות, וקדושת היום, כמו בכל שבת ויום טוב. ופטורין מתשע, ששליח צבור פוטרן, משום דאושי. ע"פ רמב"ן.
⁷ מוסיף מלכויות (וכולל בקדושת היום), זכרונות ושופרות.
⁸ כיון שהגאונים מעידים ואומרים שמעולם לא נעשה כן בישיבה, אלא היחידים מתפללין שבע ושליח צבור אומר לפניו תשע, וכך מנהגם מעולם, על כרחינו יש לנו לקבל עדותם. שהגאונים קבלו וראו מרבנן סבוראי, ורבנן סבוראי מרבנן אמוראי, ובישיבתו ועל כסאו של רב אשי הן יושבין ושונים, ובבית הכנסת שלו היו מתפללין. ועוד, שהרי מנהגם פשוט ברוב ישראל, עד שבאו דברי ה"ר יצחק אבן גיאת וחזר מקצת המערב למנהג שלו.
⁹ דכיון שתקנו תשע ברכות לאומרן במוסף של ראש השנה, היאך יהו הקהל חייבין לומר שבע מהם, וידלגו השתיים? שתשע של מוסף ראש השנה הן כמו שבע של שבתות וימים טובים, וכמו שאי אפשר לדלג מאותן שבע, כך אי אפשר לדלג מן התשע דברכות מעכבות זו את זו וכו', ומנהג אבותינו תורה היא ואין לשנות. רא"ש.
¹⁰ או"ח תקצא, א. מקורות: רי"ף גיאת (הל' ראש השנה). רמב"ן (מלחמות, יב א ברי"ף; דרשתו, ד"ה אבל מדברי).
¹¹ או"ח תקפב, ט. אבל הגר"א (ס"ק כב) כתב שהעיקר כשאר פוסקים. וכן כתב ב'מעשה רב' (אות רג): 'אין להרים קול ביותר מתפלת כל השנה'. מקורות: ערוך (ערך אווש). רמב"ם (הלכות תפילה ח, י). הגהות מיימוניות (אות י).
¹² וביאר הכסף משנה שהרמב"ם מפרש דהא דאמרין דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות, אתפילות שאר השנה הוא דאיתמר (דייקא נמי דקתני דאניסי במלאכה). ואין נפק"מ בדין זה. שכן בראש השנה קי"ל כרבן גמליאל שיוצאים כולם מהש"ץ. ובשאר השנה, קי"ל כחכמים, ואין הבקי יוצא כלל.
¹³ מקורות: רי"ף (יב א בדפיו). רש"י (ל"ה א, ד"ה אינו). תוספות (ל"ד ב, ד"ה כך). רמב"ן (דרשתו ל"ה, ד"ה כשם). רמב"ם (הל' תפילה ח, ט-י).
¹⁴ בה"ג לשיטתו שלמד את הגמרא כדברי הרי"ף. וכתבו תוספות, שדבריו אינם מוכרחים, דלמא כפירוש שני לעיל, שמבואר ממנו שהבקי אינו יוצא, אף אם שומע מתחילה ועד סוף!
¹⁵ מדאמרין, כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי. ואף על גב דאמר דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי שטרודין במלאכתן שאינן יכולין לבוא. אבל הנך דבעיר לא, היינו היכא שלא התפלל כלל; אבל אם כבר התפלל ושכח ולא הזכיר, מוציא אף את הבקי. וכן משמע בפרק תפלת השחר (דף כט א), דאמר רב אסי: טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. ופריך עלה מדתניא טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו. ומשני הא ביחיד והא בציבור. רא"ש.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לעולם יסדיר אדם תפילתו: כתב ה"ר מנוח דהא דצריך להסדיר תפילתו, דוקא כשקורא על פה. אבל כשכתובה לפניו, לא. וצ"ע. והשו"ע סתם, דלא כדבריו, והרמ"א פסק כמותו.¹⁷

כיון דמתלתין לתלתין יומין הוה מצלי כפרקים דמי: כתב הרמב"ם, "תפלות שלפ"קים, כגון תפלת מוסף ראש חודש ותפלת המועדות - צריך להסדיר תפלתו וכו'". ורי"ף ורא"ש כתבו, "וכמה הוא של פרקים? משלושים יום ולהלן".¹⁸ והשו"ע פסק כרמב"ם.¹⁹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ראש השנה, סימן תקפב)

ט. אף על פי שכל ימות השנה מתפללים בלחש, בראש השנה ויום הכפורים נוהגין לומר בקול רם. ולהטעות לא חיישינן, כיון שמצויים בידם מחזורים...

(או"ח, הלכות ראש השנה, סימן תקצא)

א. יתפללו הצבור בלחש תפלת מוסף ט' ברכות, ושלח צבור יתפלל גם כן עמהם בלחש.

(או"ח, הלכות תפילה, סימן קכד)

א. לאחר שסימו הצבור תפלתו, יחזר שליח צבור התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכון למה שהוא אומר, ויוצא בו; וצריך אותו שיוצא בתפלת שליח צבור לכוון לכל מה שאומר שליח צבור מראש ועד סוף; ואינו מפסיק; ואינו משיח; ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, כאדם שמתפלל לעצמו.

י. מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בראש חודש או בחלו של מועד או בכל דבר שצריך לחזר בשבילו, יכון דעתו וישמע משליח צבור כל י"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו; ולא יפסיק ולא ישח; ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, דכיון שכבר התפלל, אלא ששכח ולא הזכיר, אף על פי שהוא בקי, שליח צבור מוציא.

(או"ח, הלכות תפילה, סימן ק)

א. תפלות של מועדות ושל ראש חודש, צריך להסדיר תפלתו קדם שיתפלל, כדי שתהא שגורה בפיו. הגה: ויש אומרים דוקא כשמתפללים על פה, אבל כשמתפללין מתוך הסדור, מתר, דהא רואה מה שמתפלל וכן נוהגין, (בית יוסף בשם הר"ר מנוח).

¹⁶ או"ח קכד, י. מקורות: בה"ג (הו"ד ברא"ש). שאילתות (פר' ויצא, שאילתא כב). רא"ש (סי' יד).

¹⁷ או"ח קא, בב"י הביא דברי הר"ר מנוח, וחלק עליו, דאפילו כשכתובה לפניו צריך להסדיר, כדי שתהא שגורה בפיו בזריות.

¹⁸ הטור הבין דלרי"ף ורא"ש, צריך שיעברו שלושים יום שלמים שלא התפלל אותה תפילה. ולפי זה בראש חודש אין צריך להסדיר, שהרי לא תמצא שיעברו שלושים יום שלא יתפלל תפילת ראש חודש. וכתב הב"י שאינו מוכרח, דהא איכא לפרושי דמשלושים יום ואילך, היינו כשחוזר להתפלל ביום תשלום שלושים שהתפלל אותה תפילה צריך להסדיר, וזהו מראש חודש לראש חודש, וכדברי הרמב"ם.

¹⁹ או"ח קא, מקורות: רי"ף (ברכות כג א בדפיו). רמב"ם (הל' תפילה ד, ט). רא"ש (ברכות פ"ה סי' ז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הזכיר במוסף רק 'ובתורתך כתוב לאמר'

(ל"ה א') אמר רב חננאל אמר רב: כיוון שאמר (במוסף) "ובתורתך כתוב לאמר", שוב אינו צריך (לומר מקראות המוספים).

סבור מינה הני מילי ביחיד, אבל בציבור לא (יצא).

אתמר (אך נאמר): אמר רבי יהושע בן לוי: אחד יחיד, אחד ציבור, כיוון שאמר "ובתורתך כתוב לאמר" שוב אינו צריך.

שיטות הראשונים

כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר, שוב אינו צריך: רש"י פירש דקאי אפסוקי קרבנות המוספין.²⁰ ובשם רבותיו פירש, דקאי אפסוקי מלכיות וזכרונות ושופרות.²¹ וכן פירשו הגאונים ורבינו תם.²² וכן נראה מדברי הר"ף. וביאר הרמב"ן, שדברי רב חננאל בפסוקי מלכיות וזכרונות ושופרות נמי נאמרה, ואתיא לדברי רבי יוחנן בן נורי,²³ ויאמר גם: וכן כתוב בדברי קדשך, וכן כתוב ע"י עבדיך הנביאים.²⁴ והרמב"ם כתב "אפלו אָמר" ובתורתך יי אָלהינו פְּתוּב לְאִמְרוּ, וְאָמַר פְּסוּק שְׁלֵתוֹרָה, וְהִפְסִיק - שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ כְּלוּם.²⁵

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ראש השנה, סימן תקצא)

- א. יתפללו הצבור בלחש תפלת מוסף ט' ברכות, ושלח צבור יתפלל גם כן עמהם בלחש.
- ב. המנהג פשוט בכל בני ספרד שאין מזכירין פסוקי קרבן מוסף כלל. הגה: והמנהג הפשוט באשכנז ובגלילות אלו לומר פסוקי מוסף ראש השנה, ואין אומרים פסוקי מוסף ראש חודש אלא אומרים: מלבד עולת החדש ומנחתה ועולת התמיד וכו' ושני שעירים לכפר ושני תמידין כהלכתן (טור); ואומרים גם כן מוספי יום הזכרון (ר"ן סוף ראש השנה ורבינו ירוחם וכל בו).
- ג. צריך לומר: את מוספי יום הזכרון, כדי לכלל גם מוסף ראש חודש; וגם ביום שני יאמר: את מוספי.

²⁰ שכיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך, כמו שכתבת עלינו בתורתך, שוב אין צריך לומר מקראות המוספין.

²¹ וכתב רש"י על פירוש זה, וקשיא לי, הא דלא כרבנן ולא כרבי יוחנן בן נורי, דתנן (ל"ב א'): אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו'.

²² וביאר רבינו תם, דהיכא דהתחיל (להזכיר פסוקים) פליגי (ת"ק ורבי יוחנן בן נורי), דלא יפחות, למר כדאית ליה, ולמר כדאית ליה. אבל יכול לפטור עצמו לגמרי ע"י בתורתך כתוב לאמר. אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם, שהם במקום הקרבנות. עיי"ש. וכתב הרא"ש, והרבה נחלקו על ר"ת בזה, כי עשה את הטפל עיקר, ואת העיקר טפל! כי פסוקי מלכיות וזכרונות ושופרות נשנו במשניות, ופסוקי קרבנות לא הוזכרו לא במשנה ולא בגמרא, אלא שנהגו לאומרם במקום הקרבנות וכו'. עיי"ש.

²³ דאמר אם אמר ג' מכולם, יצא.

²⁴ לפיכך אם אמר 'כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד' ככתוב בתורתך, וכן כתוב בדברי קדשך וכן כתוב ע"י עבדיך הנביאים, יצא, כאילו הזכיר ג' פסוקי מלכיות. רמב"ן.

²⁵ מקורות: רש"י (ל"ה א'). ר"ת (הו"ד בתוד"ה אילימא). רא"ש (סי' יד). ר"ף (ח ב בדפיו; וכפי שכתב רמב"ן). גאונים (הו"ד ברמב"ן). רמב"ן (דרשה ל"ה, ד"ה כשם; מלחמות ח ב ברי"ף). רמב"ם (הל' שופר ג, ח).

בעזה"ש
מסכת: ראש השנה |
פרק: ד | דף: ל"ה

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

ד. אומרים עשרה פסוקים של מלכות, וי' של זכרונות, וי' של שופרות בכל ברכה; ג' מהם של תורה, ג' של כתובים, ג' של נביאים וא' של תורה; ואם רצה להוסיף על אלו י', רשאי (מיהו אם לא התחיל בשום פסוק רק אמר: ובתורתך כתוב לאמר, יצא) (טור).

הדרן עלך יום טוב

וסליקא לה מסכת ראש השנה